

نی نی داره تماشا!

نگاهی به کتاب «تاتی، تی تی» سروده‌ی افسانه شعبان نژاد

انسیه موسویان

نام کتاب: تاتی، تاتی
نویسنده: افسانه شعبان نژاد
تصویرگر: پلی دانور
ناشر: توکا
نوبت چاپ: نخست، ۱۳۸۸
شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
تعداد صفحات: ۲۴ صفحه
قیمت: ۱۵۰۰ تومان

چند ویژگی و شاخصه در هیچانه‌ها وجود دارد که تفاوت آن را از سایر انواع شعری مشخص می‌کند: «هیچانه‌ها بر وزن و الگوهای صوتی، رمز، ایجاز، شدت عاطفه و شدت خنده تکیه دارند.»^۲ در عصر حاضر بسیاری از شاعران کودک با آگاهی از نقش و اهمیت بازی در سنین خردسالی و نیز اقبال و توجه کودکان به بازی‌های لفظی و کلامی، به سمت سرودن و یا بازآفرینی برخی از این هیچانه‌ها رفته‌اند. اهمیت و تأثیرگذاری هیچانه‌ها به حدی است که گاه شاعران کودک با آگاهی از علاقه‌ی کودکان به این نوع سروده، برای تأثیرگذارتر کردن اشعار خود به استقبال و اقتباس از این بازی‌ها رفته‌اند و سبک و سیاق شعر خود را مطابق این بازی‌های کودکانه تنظیم کرده‌اند:

نظیر شعر زیر از محمود کیانوش که شروع آن یادآور بازی‌های کودکانه است.
- بگو آب!
- آب
- بنشین به قایق خواب
پاروزنان گذر کن
از رودهای مهتاب
...

(محمود کیانوش - بچه‌های جهان)

بدون شک همه‌ی ما خاطرات شیرینی از بازی‌های به یاد ماندنی دوران کودکی خود داریم. بازی‌های ساده‌ای که ماده‌ی اصلی اغلب آن‌ها تنها «کلمات» بودند. قافیه بازی، تکرار واژه‌های شبیه به هم، سؤال و جواب، شعرهای دنباله‌دار بی‌معنی و... در تمام این بازی‌های ساده و کم‌هزینه - و حتی گاه مهممل و بی‌هدف - آنچه مشترک بود، لذتی بود که از تکرار واژه‌ها و طنز نهفته در آن‌ها می‌بردیم و شادی و هیجانی که از رهگذر این بازی‌های آوایی نصیب ما می‌شد، بی‌انتها بود. «قوری گل قرمز» اتل متل توتوله، بگو تشب، بشین برو رشت و... ده‌ها بازی دیگر که با روزهای رنگارنگ و شاد کودکی ما پیوندی عمیق و ناگسستنی دارند، انگار هنوز هم در باور کودکان زنده‌اند و پویا به گونه‌ای که رواج انواع و اقسام بازی‌های رایانه‌ای و دیجیتالی هم نتوانسته است این گونه بازی‌ها را از میدان به در برد.

امروز در مباحث ادبیات کودک از چنین اشعار و ترانه‌هایی با عنوان «هیچانه» یاد می‌شود. «هیچانه» که ترجمه‌ی کلمه‌ی انگلیسی "Nonsense" است، این‌گونه تعریف شده است:

«یکی دیگر از انواع اشعار عامیانه هیچانه‌ها هستند که در آن‌ها معنا و مقصود خاصی دنبال نمی‌شود بلکه تنها نوعی بازی کلامی است...»^۱

به راستی، رمز و راز ماندگاری این شعرها در چیست؟

اتل متل / شب شد و مهتاب اومد
 تو چشم ما خواب اومد
 چشمای ما چشمه شد و آب اومد
 یه رودخونه، دو رودخوانه
 یه دریا
 اب اومد...

(ناصر کشاورز - کتاب اتل متل کلوچه)

در سروده‌های شاعران دیگری چون اسدالله شعبانی، مصطفی رحماندوست، شکوه قاسم‌نیا و... نیز می‌توان به چنین نمونه‌هایی برخورد.
 به تازگی افسانه شعبان‌نژاد، کتابی با عنوان «تاتی، تی‌تی» روانه بازار کرده است، که در برگیرنده‌ی چندین ترانه بازی برای خردسالان (گروه سنی الف و ب) است و تصویرگری کتاب را نیز پُلی دانور برعهده داشته است.
 شعبان‌نژاد در این کتاب کوشیده است با استفاده از شخصیت محوری «تی‌تی» که در همه‌ی این ترانه‌ها حضور دارد و نیز بهره‌گیری از بازی‌های معروف و خوش‌آهنگ کودکانه به خلق اشعاری در قالب «هیچانه» بپردازد.
 همان‌گونه که در سطور پیشین درباره‌ی این نوع از سروده‌ها بیان شد، هیچانه بر عناصری چون وزن و آهنگ و بازی‌های زبانی تأکید فراوان دارند. ریتم یا آهنگ هم به معنای موسیقی بیرونی (وزن نه در معنای اوزان عروضی بلکه وزنی نزدیک به وزن اشعار هجایی) و نیز موسیقی کناری (ردیف و قافیه) در این سروده‌ها نقش اساسی و کلیدی دارد.

نی‌نی راه می‌ره با پاش
 با این کفشای زیباش
 نی‌نی تاتی و تاتا
 دوتا دست و دوتا پا

چنین اوزان شاد و پرتحرک علاوه بر لذت شنیداری که به کودک می‌دهند می‌توانند سبب تشویق کودکان و هم‌خوانی شعر و حفظ کردن آن شوند و به همین دلیل برای کودکان مهدکودکی و پیش‌دبستانی مناسب به نظر می‌رسند.

در این‌گونه سروده‌ها «تکرار» نیز نقش مهمی در ایجاد موسیقی دارد. این تکرار گاه برای تأکید بر واژه‌ای خاص است و گاه با استفاده از هم‌حروفی و هم‌آوایی یک واج یا حرف خاص، موسیقی می‌آفریند:

نی‌نی جان و نی‌نی جان
 نی‌نی دختر مامان
 نی‌نی بادبادک و باد
 نی‌نی توی هوا شاد

نی‌نی دسته به دسته
 ببین موهاشو بسته

با یه دامن چین چین

می‌آد هم چین و هم چین...

در کتاب «از این باغ شرقی» می‌خوانیم: «توجه به بافت هیچانه‌ها در زبان که مبتنی بر اعتنا به ساختار و فرم و بی‌اعتنایی به معناست، از جهات متعددی جای تأمل دارد.»^۲ این نکته قابل تأمل است و همان‌گونه که می‌دانیم اغلب ترانه‌ها و هیچانه‌هایی که از دوران کودکی به یاد داریم، بی‌معنی و مهممل هستند. آنچه کار شعبان‌نژاد را در این

کتاب متفاوت کرده است، توجه او به آفرینش ترانه‌هایی با ساختار ظاهری هیچانه، در کنار توجه به «معنا» است. شاید همین ویژگی یعنی توجه شاعر به وجود معنایی هر چند ساده و ابتدایی در شعر، سبب شده است که کودکان گروه سنی بالاتر (گروه ب) نیز همان‌طور که در شناسنامه‌ی کتاب ذکر شده، بتوانند مخاطب این کتاب قرار بگیرند. شاعر وقتی می‌گوید:

نی‌نی راه می‌ره با پاش
 با این کفشای زیباش
 نی‌نی تاتی و تاتا
 دوتا دست و دوتا پا

تنها به بازی لفظی و ایجاد ریتم و موسیقی توجه نکرده است بلکه به‌طور ضمنی به معرفی اعضای بدن - دست و پا - راه رفتن و به اصطلاح تاتی تاتی کردن پرداخته است و یا هنگامی که می‌گوید:

با یه دامن چین چین

می‌آد هم‌چین و هم‌چین

می‌ره تاتی و تاتا

یه گل می‌ده به بابا

به‌طور غیرمستقیم به اهمیت و ارزش «احترام و
مهربانی» تأکید می‌کند. و یا در ابیات زیر:

نی‌نی گل نی‌نی گلدون

خواهر چون منه اون

نی‌نی قد یک ارزن

نی‌نی هم‌بازی من

تاتی تاتی تاتایی

می‌ریم بازی دوتایی

دوستی و محبت بین اعضای خانواده و بازی با هم‌سالان
را مطرح می‌کند.

توجه به رشد و آموزش زبان در گروه‌های سنی پایین،
از نکاتی است که باید مورد توجه شاعران و نویسندگان
کودک قرار بگیرد.

شعرهای مناسب برای مخاطبین این گروه سنی
می‌توانند سبب رشد زبانی شده و به افزایش و گسترده‌گی
دایره‌ی واژگانی آن‌ها بینجامد. به علاوه رشد و تقویت زبان،

بدون شک در سال‌های بعد تأثیر به‌سزایی در خواندن و

یادگیری آن‌ها در مدرسه دارد.

به‌کارگیری آرایه‌های ادبی ساده و قابل فهم می‌تواند

سبب برتری بخشیدن به زبان شعر و نیز پرورش قوه‌ی

خیال‌انگیزی در کودکان شود. از میان این آرایه‌ها، تشبیه

که از ساده‌ترین صورت‌های خیال است، برای خردسالان

مناسب به نظر می‌رسد. شعبان‌نژاد در این کتاب از «تشبیه»

به خوبی بهره برده است:

نی‌نی بال و نی‌نی پر

نی‌نی مثل کبوتر

نی‌نی بازی و خنده

نی‌نی مثل پرند

برخی از این تشبیهات گرچه با حذف برخی ارکان

تشبیه (از جمله ادات تشبیه) همراه شده‌اند و به اصطلاح

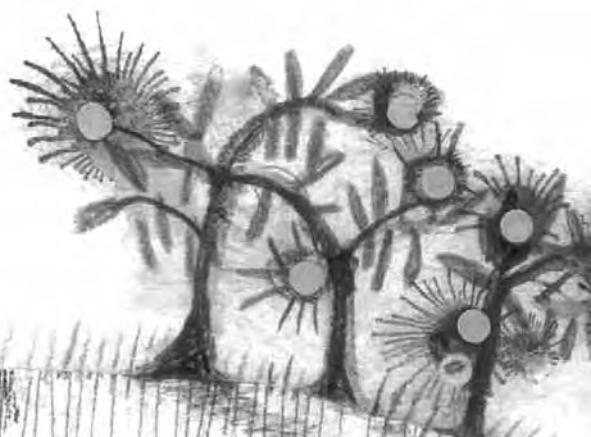
ادبا تشبیه مُضمَر هستند، به دلیل ساخت ساده و قابل فهم

و ملموس بودن طرفین تشبیه برای کودک، زیبا و قابل

درک‌اند. به عنوان مثال مشبه‌به در تشبیهات زیر عروسک،

دونه‌ی گیلاس، قند، فنجون، تربچه، دونه‌ی بارون، گلدون

و... است که همگی حسی و برگرفته از محیط اطراف کودک

است:

نی نی غنچه‌ی کوچک
نی نی مثل عروسک
نی نی دونه‌ی گیلاس
نی نی خوشگل و زیباس

نی نی جرجر بارون
نی نی بارون دون دون

نی نی گل، نی نی غنچه
لپاش رنگ تربچه
نی نی ناز مامان چون
نی نی چای تو فنجون

برخی از تشبیهات نیز به نظر می‌رسد برای کودک زیبا و مناسب نیست؛ معمولاً کودک را به چیزهای لطیف و زیبا تشبیه می‌کنیم. حال به این نمونه بنگرید:

گل و برگ و جوونه
نی نی باغچه‌ی خونه

واقعاً وجه شباهت نی نی با «باغچه‌ی خانه» در چیست و آیا این تشبیه برای کودک زیباست؟! در یک مورد هم به نظر می‌رسد به دلیل ملموس نبودن

مشبیه به (نور)، تشبیه متناسب با سن و سال مخاطب کتاب نباشد:

نی نی نور و نی نی نور
نی نی حبه‌ی انگور

در کتاب‌های کودکان گروه سنی الف و ب، تصویرها از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. به ویژه در کتاب‌های شعر، تصویرگر باید تلاش کند به ذهن و خیال شاعر نزدیک شود تا بتواند با خلق تصاویر مناسب تخیل کودک را پرواز دهد.

تصاویر کتاب «تاتی، تی تی» اثر پُلّی دانور، تصاویری شاد و کودکانه است. از این تصویرگر اثر دیگری ندیده‌ام و جست‌وجو در این باره هم نتیجه‌ای نداشت. شک دارم، اما برداشت من این است که ابتدا تصاویر کتاب خلق شده‌اند و سپس خانم شعبان‌نژاد براساس تصاویر، ترانه‌ها را سروده

است. این نکته را می‌توان با توجه به هماهنگی و انطباق برخی از نقاشی‌ها با شعر نتیجه‌گیری کرد. به عنوان مثال آن‌جا که تصویر کودکی را در فنجان چای می‌بینیم، در شعر می‌خوانیم:

نی نی ناز مامان چون
نی نی چای تو فنجون

و یا آن‌جا که در تصویر کودک مثل برگ‌ی از درخت آویزان شده است و در باد تکان می‌خورد، در شعر می‌خوانیم:

نی نی شاد و نی نی شاد
نی نی هم‌بازی باد

نی نی برگ درختاست
گل مامان و باباست...

برخی از تصاویر نیز با شعر هماهنگی و انطباق ندارند. به عنوان مثال در شعر «نی نی جان و نی نی جان / نی نی دختر مامان» کودکی که در کنار پدر و مادر ایستاده است پسر است اما نی نی که به شکل بادبادک در آسمان پرواز می‌کند دختر است و در نهایت در شعر گفته می‌شود:

نی نی می‌پره بالا
می‌شه دختر ابرا

در این‌جا معلوم نیست که منظور نی نی بادبادک است یا پسری که کنار پدر و مادر ایستاده است؟ این نوشته را با ترانه‌ی پایانی این کتاب به اتمام می‌رسانم:

نی نی ماه و نی نی ماه
که شب می‌رسه از راه

نی نی صد تا ستاره
نی نی لالایی داره

لالایی گل بادوم
نی نی می‌خوابه آرام

پی‌نوشت:

۱. مواد و خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان و نوجوانان، ثریا قزل‌ایاغ، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت) تهران: ۱۳۸۳.
۲. از این باغ شرقی، پروین سلاجقه، کانون پرورش فکری، تهران: ۱۳۸۵.
۳. همان، صفحه‌ی ۳۷۶.

افسانه شعبان‌نژاد

